

DOI: https://doi.org/10.32782/inclusive_economics.7-1
УДК 338.1:63(477)

Балджи М. Д.

доктор економічних наук,
професор кафедри економічної теорії та економіки підприємства,
Одеський державний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4654-9093>

Мацієвич Т. О.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту,
Одеський державний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1240-1875>

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті розглянуті актуальні питання запровадження підходів інклюзивності для економічного зростання країни на основі аграрного сектору, що є важливим для України, та може позначитись на добробуті різних верств населення й надати рівні можливості для реалізації існуючого потенціалу. Вивчено стан аграрної сфери Одеської області для впровадженні принципів інклюзивності та перспектив їх функціонування за рахунок потенційних можливостей. Доведено вагомість розвитку аграрного сектору, що потребує проведення критичного аналізу та розробки відповідного механізму, побудованого на широкому колі охоплення громадян суспільства у процес економічного зростання та розподілу отриманих результатів. На основі дослідження напрацювань зарубіжних та вітчизняних фахівців, результати яких висвітлено на законодавчо-нормативному та науковому рівнях, обґрунтовано вимоги до застосування положень інклюзивності. Метою роботи виступає обґрунтування науково-методичних засад формування інклюзивного розвитку аграрного сектору на прикладі Одеської області. Наукова новизна полягає у виявленні переваг і можливостей запровадження інклюзії в аграрному секторі економіки, особливостей уведення інклюзії для розвитку агросектору в Одеській області та побудові механізму інклюзивного розвитку аграрної сфери. В результаті дослідження удосконалено існуючі підходи до формування механізму інклюзивного розвитку аграрного сектору, які на відміну від наявних, орієнтовані на запровадження критеріїв економічного та соціального блоків, а саме залучення індексів сільськогосподарської продукції, визначення заробітної плати в аграрній сфері Одеської області та наявності трудового ресурсу – внутрішньо переміщених осіб; дістало подальший розвиток обґрунтування інноваційних підходів до формування механізму інклюзивного розвитку аграрного сектору економіки за рахунок використання внутрішніх ресурсів, що на відміну від існуючих, спираються на залучення положень соціально-економічного підходу. Практичне значення одержаних результатів полягає у розширенні й поглибленні наявних уявлень про можливості формування механізму інклюзивного розвитку аграрного сектору Одеської області, що може бути застосовано на регіональному рівні для розв'язання соціально-економічних проблем.

Ключові слова: інклюзивний розвиток, аграрний сектор, індекси сільськогосподарської продукції, заробітна плата в аграрній сфері Одеської області, внутрішньо переміщені особи, механізм інклюзивного розвитку.

Maryna Baldzhi, Tatyana Mazievich
Odesa State Agrarian University

FORMATION OF THE MECHANISM FOR INCLUSIVE DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR IN ODESA REGION

The article examines current issues related to the implementation of inclusivity approaches for the country's economic growth based on the agricultural sector, which is crucial for Ukraine. These approaches may impact the well-being of various social groups and provide equal opportunities for realizing existing potential. The study analyzes the state of the agricultural sector in Odesa region for the introduction of inclusivity principles and the prospects for their implementation based on available opportunities. The significance of agricultural sector development is substantiated, emphasizing the need for a critical analysis and the development of an appropriate mechanism that ensures broad public participation in economic growth and the distribution of its benefits. Based on the study of domestic and foreign experts, whose findings are presented at legislative, regulatory, and scientific levels, the requirements for applying inclusivity principles have been justified. **The aim** of the study is to substantiate the scientific and methodological foundations for the formation of an inclusive development mechanism for the agricultural sector, using Odesa region as a case study. **The scientific novelty** lies in identifying the

advantages and opportunities of introducing inclusivity into the agricultural sector, the specifics of implementing inclusivity in the development of Odesa region's agrarian sector, and constructing a mechanism for inclusive agricultural development. As a result of the study: Existing approaches to forming a mechanism for inclusive agricultural development have been improved. Unlike previous models, these approaches focus on introducing criteria within economic and social domains, specifically incorporating agricultural production indices, determining wages in Odesa region's agricultural sector, and assessing labor resources, including internally displaced persons. The justification of innovative approaches to developing an inclusive agricultural sector mechanism has been further advanced. Unlike existing approaches, these rely on incorporating socio-economic principles while utilizing internal resources. The practical significance of the obtained results lies in expanding and deepening the existing understanding of the possibilities for forming a mechanism for inclusive agricultural development in Odesa region. These findings can be applied at the regional level to address socio-economic challenges.

Keywords: inclusive development, agricultural sector, agricultural production indices, wages in the agricultural sector of Odesa region, internally displaced persons, inclusive development mechanism.

Постановка проблеми та її актуальність.

Актуальними питаннями запровадження підходів інклюзивності виступають потреби сьогодення, які вимагають залучення всіх громадян суспільства для економічного зростання країни, що є важливим для відновлення України. Проблема дослідження інклюзивної економіки набуває особливої вагомості у повоєнний період. Застосування положень інклюзивності може позначитись на добробуті різних верств населення й надати рівні можливості для реалізації існуючого потенціалу. Прикладна частина дослідження полягає у вивченні стану аграрної сфери Одеської області, впровадженні принципів інклюзивності та перспектив їх функціонування за рахунок потенційних можливостей. Нестабільність та актуальні проблеми розвитку аграрного сектору потребує проведення критичного аналізу та розробки відповідного механізму, побудованого на широкому колі охоплення громадян суспільства у процес економічного зростання та розподілу отриманих результатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В основу досліджень покладені напрацювання зарубіжних та вітчизняних фахівців, результати яких висвітлено на законодавчо-нормативному та науковому рівнях.

Застосування положень інклюзивності в аграрному секторі економіки базується на визначеннях, зазначених у міжнародних документах. Комісія Інклюзивного росту та розвитку трактує інклюзивність як концепцію, що охоплює справедливість, рівність можливостей і захист на ринку від певних ризиків нестабільного середовища і активну працездатність населення та забезпечення можливості реалізації потенціалу [1]. Європейська комісія інклюзивним розвитком визначає процес забезпечення високого рівня зайнятості, інвестування в освіту, боротьби з бідністю, модернізації ринків праці, системи соціального захисту, а також сприяння згуртованості суспільства [2]. Міжнародний валютний фонд розглядає інклюзивний розвиток як підвищення темпів зростання за рахунок надання єдиного простору для інвестицій і продуктивної зайнятості населення [3].

Науковці зазначають, що інклюзивний розвиток можна охарактеризувати як механізм забезпечення перманентних трансформаційних процесів, який охоплює питання ефективного розподілу доходів, добробуту та має антидискримінаційну спрямованість. Завдяки інклюзивному розвитку починає формуватися новий образ світобудови [4, с. 45], що є вкрай важливим для повоєнної України. Впровадження положень інклюзивного розвитку має важливе значення, оскільки це може стати поштовхом для економічного підйому без застосування жорстких заходів; враховує диверсифікованість економіки; акцентується на проблемах соціальної несправедливості та екології; сприяє зростанню зайнятості [5, с. 41].

Дослідження існуючих трактувань поняття інклюзії дозволило розглядати змістовне визначення в якості процесу або дії (концепції):

1) процес залучення до процесу усіх людей, без відмінностей і обмежень;

2) концепція, що «охоплює справедливість, рівність можливостей і захист на ринку від певних ризиків нестабільного середовища і активну працездатність населення та забезпечення можливості реалізації потенціалу» [1]. Уособлюючи загальні підходи до трактування визначення, інклюзивність означає те, що більшість членів суспільства відчують на собі результати економічного зростання [6, с. 26].

В основу методичного підґрунтя для визначення концепції інклюзивності Організацією економічного співробітництва та розвитку запропоновано застосування низки грошових і негрошових вимірювань: дохід і достаток, зайнятість, професійні навички і освіта, стан здоров'я, якість навколишнього середовища, особиста безпека, інфраструктура і житлові умови [7]. На Всесвітньому економічному форумі прийнято рішення з визначення композитного індексу або індексу інклюзивного росту та розвитку (Inclusive Growth and Development Index, IDI), який застосовується на макроекономічному рівні, та ранжує країни на основі їх комбінованих показників, яким виступив [8].

Незважаючи на широке коло досліджень, виникає потреба у логічно впорядкованому та цілісному механізмі інклюзивного розвитку окремих галузей економіки з погляду на потреби сьогодення.

Метою статті виступає обґрунтування науково-методичних засад формування інклюзивного розвитку аграрного сектору на прикладі Одеської області. До основних завдань дослідження відносяться: дослідження стану аграрного сектору в Одеській області, виявлення переваг і можливостей запровадження інклюзії в аграрному секторі економіки, особливостей уведення інклюзій для розвитку агро-сектору в Одеській області, побудова механізму інклюзивного розвитку аграрної сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вітчизняний аграрний сектор відіграє важливу роль у соціально-економічному житті країни, забезпечуючи не тільки власне населення харчовими продуктами і роботою, а й виступає експортером основних агропродовольчих товарів на світовому ринку. Незважаючи на тривалі воєнні дії на території України та вилучення значної частки земель з сільськогосподарського обороту, а також страти працездатного населення, держава залишається потужним виробником аграрної продукції, хоча й втратила лідерські позиції. Тому доречним в такій складній ситуації є залучення положень інклюзивного розвитку в аграрний сектор.

М.М. Ігнатенко та Л.Ю. Леваєва пропонують запроваджувати положення інклюзивного розвитку в аграрному секторі України, завдяки діяльності великих агропродовольчих холдингів і корпорацій, які виступають потужними бізнесовими утвореннями, що зосереджують великий фінансовий і виробничо-ресурсний потенціал та забезпечують виробни-

цтво великих обсягів сільськогосподарської сировини й продовольчої продукції, мають надприбутки й здійснюють вивіз капіталів з територій свого розміщення та спричиняють значну соціальну нерівність, скорочення місць прикладання праці і зuboжіння сільського населення [9, с. 9].

Одеська область – найбільша за площею адміністративно-територіальна одиниця України і займає 5,5% від загальної площі та має тис. га орних земель, що становить % від загальної по країні. На 01.01.2023 р. населення області складало орієнтовано 2461,3 тис. осіб, з них у селах мешкало 773,3 тис. осіб, тобто 31,4% від загального по Одещині. Кількість діючих суб'єктів господарювання взагалі та по галузям і зайнятих в них працівників по області за 2019–2023 роки подані на рисунку 1.

Динаміка діяльності суб'єктів господарювання в Одеській області свідчить про хвилястий характер загальної кількості підприємств з мінімальним падінням у 2022 році. Кількість галузевих підприємств також мала співпадаючу тенденцію до 2022 р., а у 2023 р. спостерігається відновлення на рівень довоєнного 2021 р. Тенденція щодо кількості найнятих працівників співпадає з попередніми показниками, але повного відновлення у 2023 р. не відбулось.

Індекси сільськогосподарської продукції за 2019–2023 роки подані на рисунку 2. Показник характеризує рівень змін фізичного обсягу виробництва продукції сільського господарства, виробленого у постійних цінах 2021 р., який обрано для порівняння. Вимірювання подано у відсотках до попереднього року.

У 2023 р. індекс сільськогосподарської продукції, порівняно із довоєнним 2021 р. зменшився і становив 122,7%, але ці дані більші, ніж у попередньому

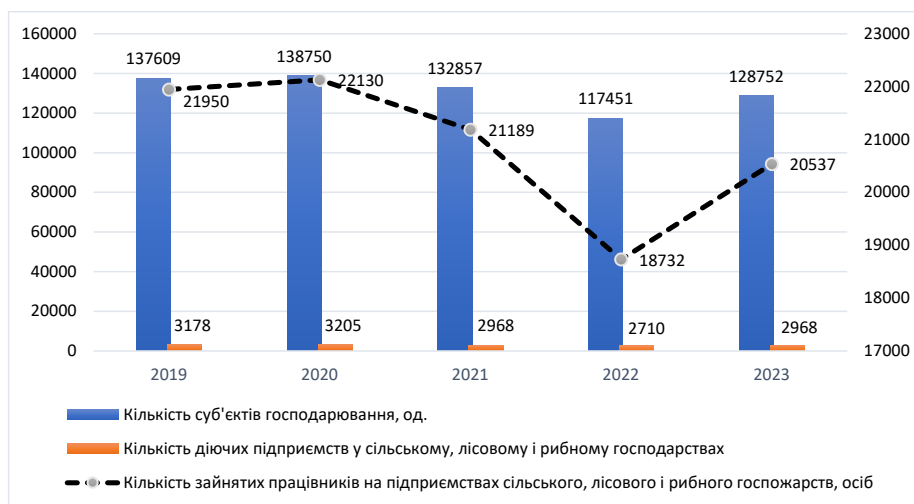

Рис. 1. Кількість діючих суб'єктів господарювання взагалі та по галузям і зайнятих в них працівників по Одеській області, 2019–2023 роки

Джерело: [10]

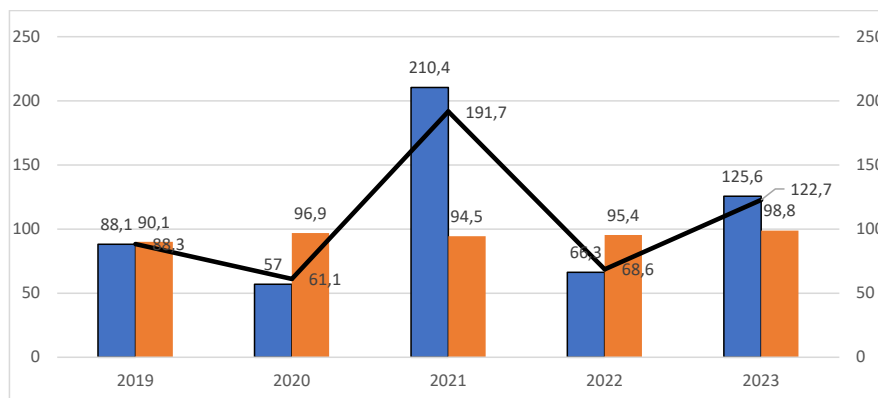

Рис. 2. Індекси сільськогосподарської продукції в Одеській області, 2019–2023 роки

Джерело: [10]

2022 р., коли індекс становив 68,6%. Найбільше падіння валового виробництва за останні п'ять років зафіксовано у галузях рослинництва у 2020 р., коли індекс становив 57%. У тваринництві ситуація залишається більш-менш стабільною і становить більше 90% протягом всього періоду дослідження. Загальна тенденція має хвилюватий характер з найбільшими показниками у 2021 році.

Середньомісячна заробітна плата штатних працівників у аграрній сфері та мінімальна заробітна плата за період з 2019 по 2023 роки подані на рисунку 3.

Динаміка середньомісячної заробітної плати штатних працівників в аграрній сфері подана у гривнях, в розрахунку на одного штатного працівника. За весь період аналізу спостерігається збільшення даного показника в Одеській області, незважаючи на воєнний стан в країні. Тенденція збільшення вагоміша у період з 2020 р. по 2021 р. – на 1804 грн, а з 2022 р. по 2023 р. – 1029 грн. Мінімальна заробітна плата визна-

чається в Законі України «Про Державний бюджет» на відповідний рік. На рисунку 3 подана динаміка даного показника на 1 січня поточного року. Як свідчать дані, спостерігається відповідна тенденція. Найбільший перепад спостерігався з 2020 р. по 2021 р., коли мінімальна зарплата збільшена на 1277 грн. Середньомісячна заробітна плата штатних працівників в аграрній сфері була більша мінімальної у всі роки, а у 2023 р. спостерігається збільшення показника на 3120 грн. Розмір середньомісячної заробітної плати штатних працівників у аграрній сфері Одеської області до мінімальної заробітної плати у 2023 р. склав 146,57%, тоді як у 2022 р. – був 135,25%, що менше на 10,32%.

З початком повномасштабної агресії росії в Одеську область почали масово приїжджати внутрішньо переміщені особи (ВПО), рятуючись від війни. Сільські громади мають можливість розмістити всіх бажаних і надати роботу, незалежно від професійної

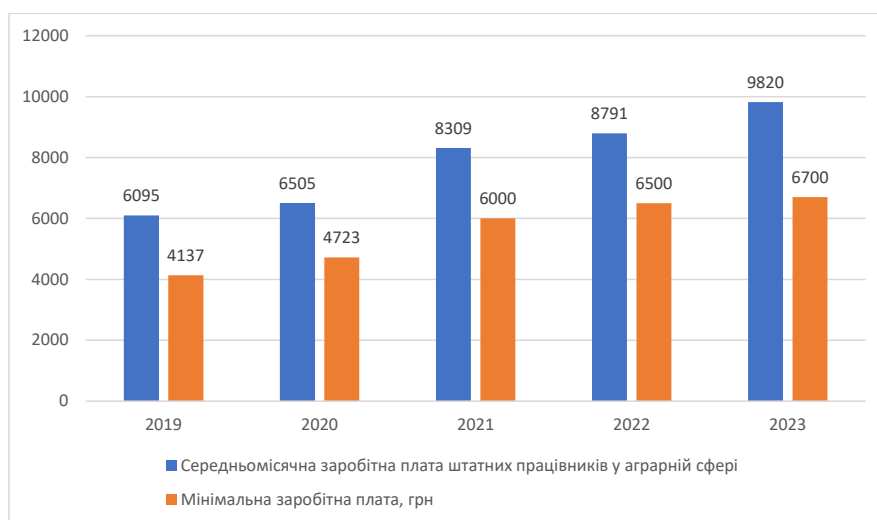

Рис. 3. Середньомісячна заробітна плата штатних працівників в аграрній сфері Одеської області та мінімальна заробітна плата за 2019–2023 роки, грн

Джерело: [10; 11]

кваліфікації. Особливо це стосується центральної і північної частини області. Так, у Старокозацькій громаді Білгород-Дністровського району реалізується програма, орієнтована на потреби ВПО. Створено фонд житла, існують консультаційні центри послуг, діють громадські організації тощо. На сайті Одеської обласної державної адміністрації подана Інформаційний довідник місць тимчасового проживання ВПО у різних районах області [12]:

- Березівський район – 100 ліжко-місць;
- Білгород-Дністровський – 43;
- Болградський – 207;
- Ізмаїльський – 131;
- Одеський – 405;
- Подільський – 185;
- Роздільнянський – 53.

Крім цього, діє всеукраїнський сервіс пошуку безкоштовного житла «Прихисток», на якому, станом на 14.02.2025, зареєстровано 57 варіантів в сільській місцевості Одеської області [13].

За результатами роботи Фонду «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» проведено оцінка чисельності фактичних ВПО, яка доводить про чисельність, станом на квітень 2024 рік у кількості 235 тис. осіб в Одеській області, з них 130 334 осіб – в м. Одесі. Основними потребами ВПО зазначено необхідність у продовольчих товарах, здебільшого у вигляді грошової допомоги (63%) та матеріальної підтримки (20%). При чому, простежено, що у великих містах частка ВПО, що називають першочерговою потребою продовольчі товари, є вищою, ніж у сільській місцевості. Так, у сільській місцевості визначено 21%, у малому місті – 22%, у великому місті 27%. Майже 50% ВПО мають рівень доходу до 5864 грн, 31% заробляють 5864 грн. і більше. 27% ВПО погоджуються на роботу з нижчою кваліфікацією або низькооплачувану роботу, це на 8% більше, ніж у попередньому році [14].

За даними сайту WORK.ua в аграрний сектор Одеської області потрібні фахівці (менеджери, трактористи, екологи, гідротехніки, комбайнери, ветеринарні лікарі, механіки, майстри та ін.), із середньою заробітною платою 30 000 грн, лаборанти – з заробітною платою 16 000 грн, не фахівці і без досвіду

роботи – з зарплатою 10 000 грн. тощо. Робочі місця потребують як великі агропродовольчі холдинги і корпорації, так і невеликі компанії – товариства з обмеженою відповідальністю і фізичні особи-підприємці [15]. При чому, в об'явах прямо вказується, що готові взяти на роботу людей з обмеженими фізичними можливостями, осіб з інвалідністю, пенсіонерів.

Отже, в Одеській області існують передумови для впровадження положень інклюзивності, які можуть сприяти розвитку аграрного сектору.

Для забезпечення інклюзивного розвитку доцільним є формування відповідного механізму, який виступає засобом зв'язку між законодавчо-нормативною та господарською діяльністю. Такий механізм має включати соціальні та економічні блоки. До першого належать трудові ресурси, мотиваційні важелі і потреби; до другого – наявність виробництв з природно-ресурсним потенціалом, особливості господарювання, фінансово-економічні важелі та інструменти стимулу. Таким чином, механізм інклюзивного розвитку аграрного сектору містить прямі та опосередковані заходи впливу на населення.

Висновки. У результаті проведеного дослідження отримано наступні елементи наукової новизни:

- удосконалено існуючі підходи до формування механізму інклюзивного розвитку аграрного сектору, які на відміну від наявних, орієнтовані на запровадження критеріїв економічного та соціального блоків, а саме залучення індексів сільськогосподарської продукції, визначення заробітної плати в аграрній сфері Одеської області та наявності трудового ресурсу – внутрішньо переміщених осіб;

- дістало подальший розвиток обґрунтування інноваційних підходів до формування механізму інклюзивного розвитку аграрного сектору економіки за рахунок використання внутрішніх ресурсів, що на відміну від існуючих, спираються на залучення положень соціально-економічного підходу.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розширенні й поглибленні наявних уявлень про можливості формування механізму інклюзивного розвитку аграрного сектору Одеської області, що може бути застосовано на регіональному рівні для розв'язання соціально-економічних проблем.

Література:

1. Federal Deposit Insurance Corporation. What is Economic Inclusion? 2019. URL: <https://surl.li/sgxyccp>
2. European Commission. URL: <https://surl.li/gtxmcu>
3. International Monetary Fund. URL: <https://surl.li/giwwfk>
4. Балджи М., Мрук М. Особливості управління розвитком інклюзивної економіки України. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету: зб. наук. праць*. Одеса : ОНЕУ, 2019. № 5 (268). С. 44–61.
5. Балджи М. Д. Управління розвитком інклюзивної економіки. Актуальні проблеми менеджменту: теоретичні і практичні аспекти: матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. Одеса : ОНЕУ, 2019. С. 41–43.
6. Інклюзивна економіка: теорія і практика: монографія / За заг. ред. М.Д. Балджи. Київ : ФОП Гуляєва В.М., 2021. 367 с.
7. Organisation for Economic Cooperation and Development. URL: <https://www.oecd.org/en.html>

8. World Economic Forum. The Inclusive Development Index 2018. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-inclusive-development-index-2018>
9. Ігнатенко М. М., Леваєва Л. Ю. Інклюзивний розвиток агропродовольчих холдингів і корпорацій: напрями і можливості. *Агросвіт*. 2021. № 7–8. С. 4–9.
10. Головне управління статистики в Одеській області. URL: <https://www.od.ukrstat.gov.ua/>
11. Міністерство фінансів України. URL: <https://minfin.com.ua/>
12. Інформаційний довідник місць тимчасового проживання ВПО у різних районах області. URL: <https://surl.li/qhqdtn>
13. Прихисток. URL: <https://prykhystok.gov.ua/>
14. Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва». URL: <https://dif.org.ua/>
15. WORK.ua. URL: <https://www.work.ua/>

References:

1. Federal Deposit Insurance Corporation. (2019). What is Economic Inclusion? Available at: <https://surl.li/sgxyucp>
2. European Commission. Available at: <https://surl.li/gtxmcu>
3. International Monetary Fund. Available at: <https://surl.li/giwfwk>
4. Baldzhy M., & Mruk M. (2019). Osoblyvosti upravlinnia rozvytkom inkliuzyvnoi ekonomiky Ukraini [Features of managing the development of an inclusive economy in Ukraine]. *Scientific Bulletin of Odesa National Economic University*, no. 5 (268), pp. 44–61. (in Ukrainian)
5. Baldzhy M. D. (2019). Upravlinnia rozvytkom inkliuzyvnoi ekonomiky. Aktualni problemy menedzhmentu: teoretychni i praktychni aspekty [Management of inclusive economic development. Current Problems of Management: Theoretical and Practical Aspects]. Proceedings of the IV International Scientific and Practical Conference. Odesa: ONEU, pp. 41–43. (in Ukrainian)
6. Baldzhy M. D. (Ed.). (2021). Inkliuzyvna ekonomika: teoriia i praktyka [Inclusive Economy: Theory and Practice]. Kyiv: FOP Huliaieva V. M. (in Ukrainian)
7. Organisation for Economic Co-operation and Development. Available at: <https://www.oecd.org/en.html>
8. World Economic Forum. (2018). The Inclusive Development Index 2018. Available at: <https://www.weforum.org/reports/the-inclusive-development-index-2018>
9. Ihnatenko M. M., & Levaieva L. Yu. (2021). Inkliuzyvnyi rozvytok ahroprodovolchych kholdynhiv i korporatsii: napriamy i mozhlyvosti [Inclusive development of agri-food holdings and corporations: directions and opportunities]. *Agrosvit*, no. (7–8), pp. 4–9. (in Ukrainian)
10. Holovne upravlinnia statystyky v Odeskii oblasti [Main Department of Statistics in Odesa Region]. Available at: <https://www.od.ukrstat.gov.ua/> (in Ukrainian)
11. Ministerstvo finansiv Ukrainy [Ministry of Finance of Ukraine]. Available at: <https://minfin.com.ua/> (in Ukrainian)
12. Informatsiinyi dovidnyk misty tymchasovoho prozhyvannia VPO u riznykh raionakh oblasti [Information Guide to Temporary Housing for Internally Displaced Persons in Various Districts of the Region]. Available at: <https://surl.li/qhqdtn> (in Ukrainian)
13. Prykhystok [Prykhystok]. Available at: <https://prykhystok.gov.ua/> (in Ukrainian)
14. Fond “Demokratychni initsiatyvy imeni Ilka Kucheriva” [Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation]. Available at: <https://dif.org.ua/> (in Ukrainian)
15. WORK.ua. Available at: <https://www.work.ua/>

Стаття надійшла до редакції 27.01.2025 р..